TZOLKIN

poemes de Pau Castanyer
dibuixos de Mikel Rubiralta

PAU CASTANYER

TZOLKIN

Dibuixos de
Mikel Rubiralta

Tzolkin

Poemes de Pau Castanyer

Dibuixos de Mikel Rubiralta

Pròleg de Miguel River Dorado

La primera edició d'aquest poemari va ser l'any 2009,

dins el marc d'**Edicions Documenta Balear**.

Aquesta és una nova edició digital, preparada el setembre de 2026.

Aquesta obra està sota llicència Creative Commons (CC BY - NC - SA), que permet a altres barrejar, ajustar i construir (fer el que vulguis) a partir d'aquest treball, a condició que sigui per a finanilitats no comercials, que es faci reconeixement a l'autoria d'on prové i que les seves noves creacions estiguin sota aquest mateix tipus de llicència amb els mateixos termes.

El temps i la imaginació

Quan estic embrancat en la lectura de saberudes obres d'arqueologia maia, m'assalten de vegades curiosos pensaments, un dels quals, potser el més recurrent, és el que té a veure amb el significat del temps. Com tothom sap, no tots els humans concebem o sentim el temps, el pas del temps, els efectes del temps, de la mateixa manera. Un vell acudit deia que els nord-americans creuen que és or, els hindús pensen que no existeix, i els suïssos el fiquen en caixetes. Sent un fenomen essencial per a comprendre la naturalesa de la vida, sembla mentida el poc temps que els occidentals moderns dediquem al temps. Els antics maies, per contra, van fer de l'"observació" i "anàlisi" del temps no només un objectiu prioritari en les seves activitats socials, sinó també l'eix del que se'n podria dir la filosofia existencial, la seva cosmovisió.

Fruit de segles d'especulació cronològica van ser els diferents calendaris vigents al sud i sud-est de l'àrea que anomenem Mesoamèrica des del segle V abans de Jesucrist fins a l'arribada dels espanyols a principis del segle XVI. Aquests calendaris no eren principalment mètodes per a comptar el temps, per a segmentar-lo i poder-lo utilitzar així amb fins culturals, no, realment tals calendaris perseguien aprehendre millor la condició, les característiques i les conseqüències d'aquest inefable prodigi. N'hi

ha de molt propers al calendari solar de 365 dies que nosaltres usem, que no és altra cosa que la mesura de la durada de la revolució sinòdica de la terra, i com que els maies eren excel·lents astrònoms de seguida van obtenir el seu *haab*, nom significatiu perquè al·ludeix a les pluges, al seu ús en la determinació de les estacions de l'agricultura, com en tots els pobles de conreadors. Però els més misteriosos són els que tenen durades aparentment convencionals, o arbitràries, com l'anomenat *tzolkin*, de 260 dies. Aquest període, que encara està en vigor a molts llocs de Mèxic i Guatemala, va ser creat amb vocació ritual, per a fer cerimònies que tenien a veure amb el destí de les persones i dels grups socials; cadascuna de les seves parts –tretze numerals, de l'1 al 13, combinats amb vint noms– estava carregada d'una forta dosi de significat, i afectava la gent i el mateix univers. Aquí és on es desplega la cosmovisió maia, on la consciència col·lectiva aguaita en les profunditats de la creació per a tractar d'indagar quin és el seu lloc en ella.

És tan misteriós el *tzolkin*, tan singular, tan propi dels pobles mesoamericans totalment allunyats de la vella tradició mediterrània europea, que resulta gairebé impossible de desentranyar en totes les seves facetes. Per això, he sentit una profunda satisfacció quan Pau Castanyer m'ha comunicat la seva intenció d'abordar la reflexió sobre el *tzolkin* a través de la poesia. De quina altra manera un es podria aproximar millor a l'enigmàtic i inefable? Tal vegada per mitjà de la música, o de la pintura, però jo gairebé m'atreviria a dir que la poesia reuneix tots els requisits perquè aquesta incursió sigui perfecta. El *tzolkin* ens desvetllarà algun dels seus secrets quan ens hi

acostem amb sensibilitat desperta i imaginació il·limitada. Si a aquesta fórmula hi afegim la bellesa, és possible que n'obtinguem sorprenents resultats. La poesia de Pau és de vellut, les seves paraules llisquen sinuosament com molts cròtals a la selva maia, i penetren en nosaltres com la càrrega del temps penetra en el cosmos. Qualsevol maia de Tikal o de Palenque hauria comprès en el segle VIII, per exemple, aquestes paraules, i hauria coincidit, no cal dubtar-ne gens, amb el poeta en la interpretació dels signes. En el meu cas, em rendeixo a l'evidència, el temps maia és filosofia, és poesia, Pau Castanyer ens ho descobreix. Com a maista, només puc sentir-me'n feliç.

Miguel Rivera Dorado
Madrid, hivern del 2008

Presentació

Com explica el professor Rivera Dorado al pròleg d'aquest llibre, el *tzolkin* és un calendari dels antics maies amb un cicle de 260 dies, que és el resultat d'una combinació de 13 números i 20 símbols que s'anaven repetint sistemàticament, i que servia, no tant com un calendari a la nostra manera d'entendre'l, és a dir, com el recompte de dies durant el trajecte que la Terra fa al voltant del Sol (per a això ja en tenien d'altres), sinó més com a acte ritual per a definir-se com a persones, amb el seu destí, dins el conjunt social, com a símbols d'organització social. Si poguéssim fer un símil –incorrecte, sens dubte– amb la nostra societat podríem dir que el *tzolkin* era –i és– una mena d'horòscop.

Aquest és un conjunt de vint poemes escrits a la península de Yucatán, terra dels maies, a partir dels vint noms que serveixen per a combinar cada un dels dies del *tzolkin*. Cada un d'aquests vint noms en llengua maia són els títols del poemes. Els poemes van acompanyats dels dibuixos de Mikel Rubiralta, que ha fet una versió per a cada un dels glifs dels vint dies del *tzolkin*. Els glifs, signes gravats o pintats, eren el sistema d'escriptura que tenien els antics maies, que usaven un sil·labari format per símbols fonètics i ideogrames que avui encara és en procés de desxiframent.

Al final del poemari, hi figura una taula amb els glifs originals i una traducció del significat dels vint noms del *tzolkin*. Com insinuava abans, no és gaire clar el significat exacte de cada un d'aquests noms i hi ha diverses versions dels especialistes en els antics maies. Per tant, us oferesc, primerament, la traducció mitjançant la qual vaig conèixer el *tzolkin* en el meu viatge per Mèxic i en la qual em vaig basar per a compondre els poemes, i entre parèntesis alguna de les altres possibilitats que he anat trobant amb el temps.

Pau Castanyer
Son Sardina, Palma, setembre de 2009

A Hugo Álvarez
i les altres princeses de Yucatán.

TZOLKIN

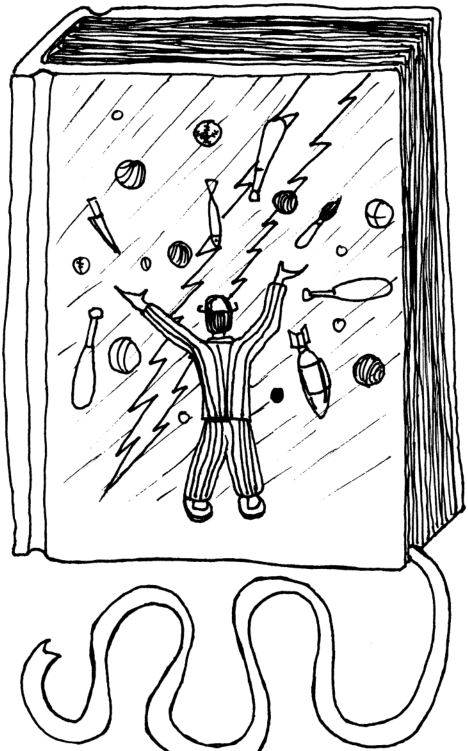

Cauac

La primera pàgina.
El salt. L’equilibri
i tornar a caure.
Esperau la tormenta
i l’aigua us anegarà.
Escric d’allà,
d’on em podeu veure,
sóc el criminal,
el bàrbar,
l’atlant,
sóc tots els peixos.
Us puc oferir la vida
però no en tenc el dibuix.
Us oferesc el meu llamp
o la meva saliva.

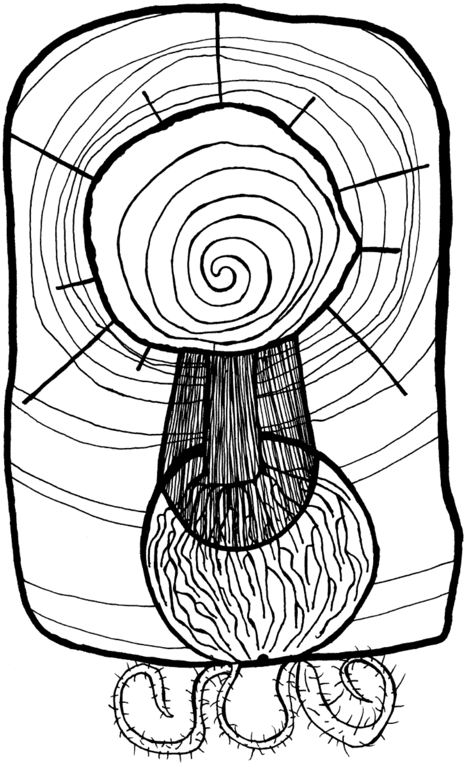

Ahau:
La dolçor, el só i la llum

A l’inframón hi arriben les arrels
que floreixen la part verda del cel.

Qui no entengui la seva ombra
mai podrà veure el sol.

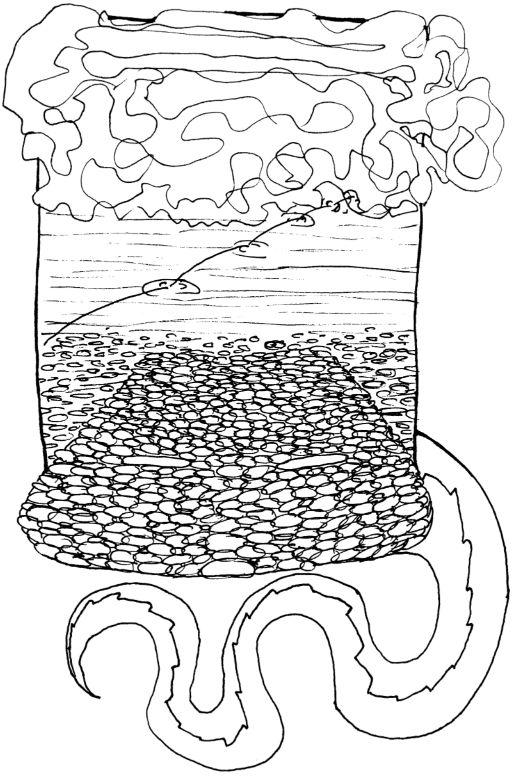

Imix

Veig el cocodril
i és una pedra que escup la mar.

Seguesc veient el cocodril.

Només hi ha dues coses:
les que volem veure
i les que no.

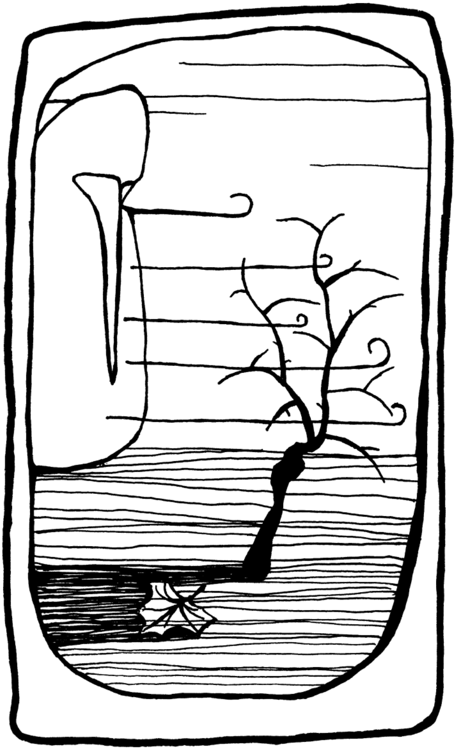

Ik

El torrent sobre les fulles,
l’aliment que queda
precisament per a ser absorbit.

El cicle rotund de:
jo estic,
jo estic   aquí.

i només el vent sap on em porta.

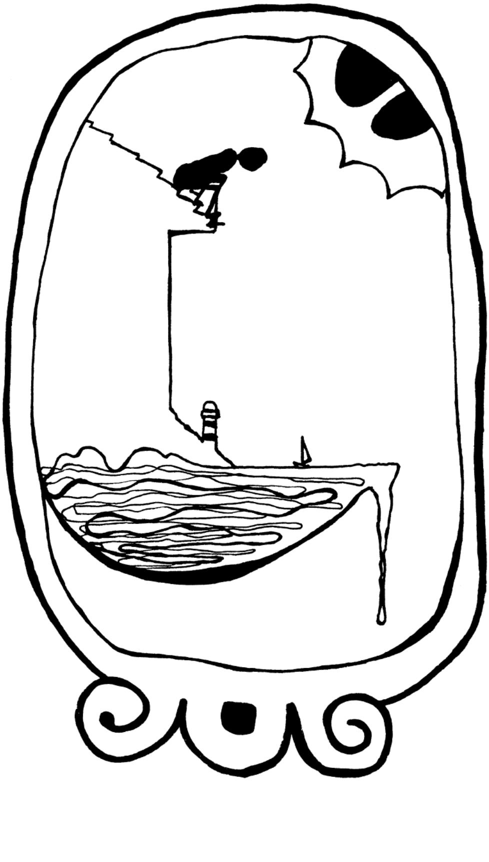

Akbal

¿O les teulades del cel
o qui em mou els oceans?
Tenim el vent que espitja l'espessor
dins la remor del voler,
el blau adormit
que ens bramarà la tormenta.

Venus persisteix,
el reflex de la profunditat
no trigarà a ser tota la nit
o tota la llum.

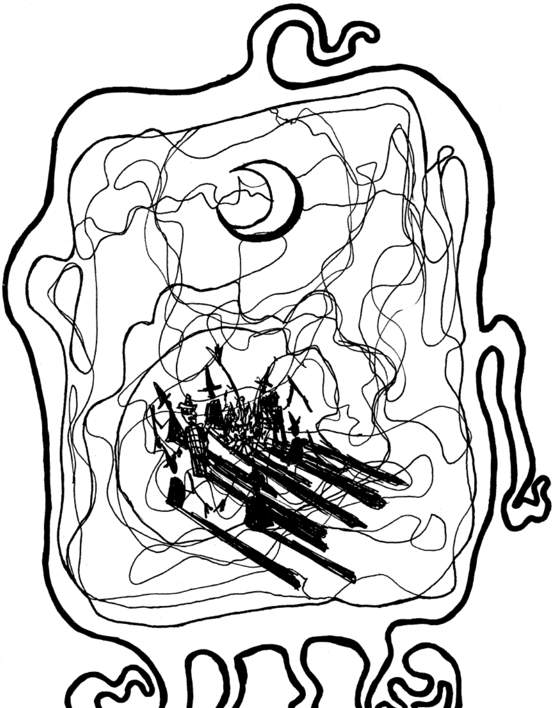

Kan:
Ek Balam i el segon naixement

Entre bruixes i xamans,
veig moure's un *ceibo*
i retrob la fe.

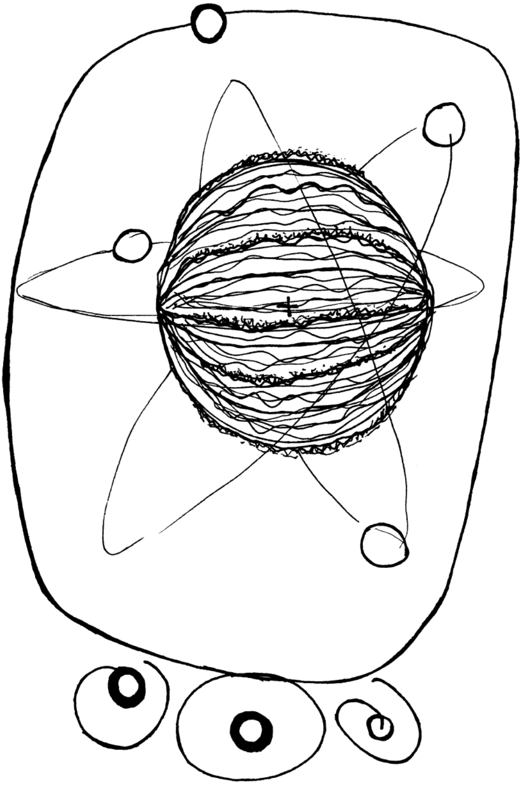

Chicchan:
El camí de les ones

La terra sempre torna al seu lloc
o el seu lloc és on torna.

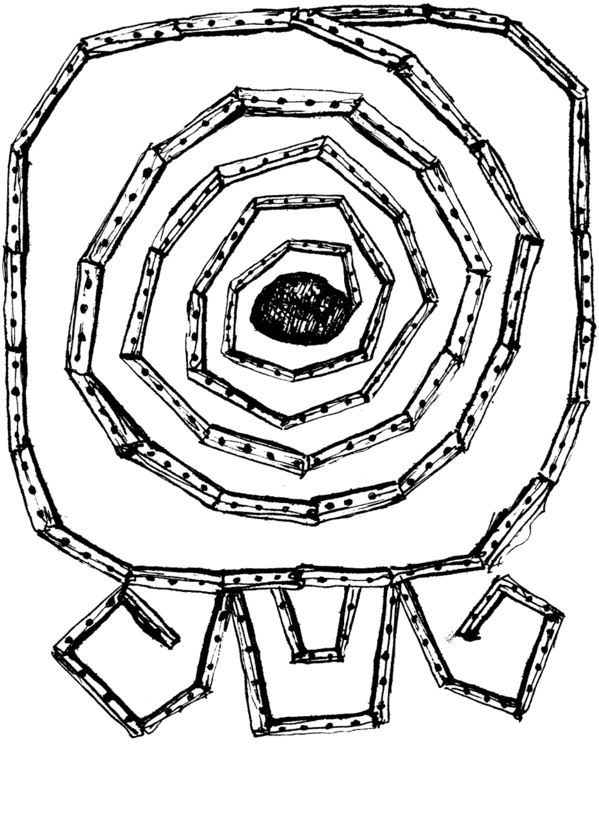

Cimi:
La flauta i la roca

L’espai lluminós
que forma el buit
a l’interior d’una canya.
La matèria infinitament separada
que forma el cos de la pedra.

Totes les cobertures són iguals,
tots els inicis són només un.

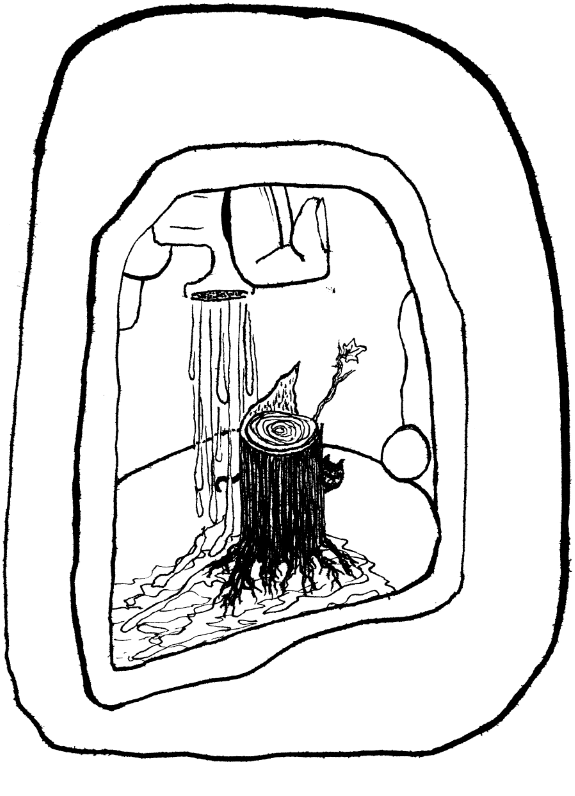

Manik

Regar el jaguar,
obrir els troncs.
Totes les arrels
arriben a l’aigua.

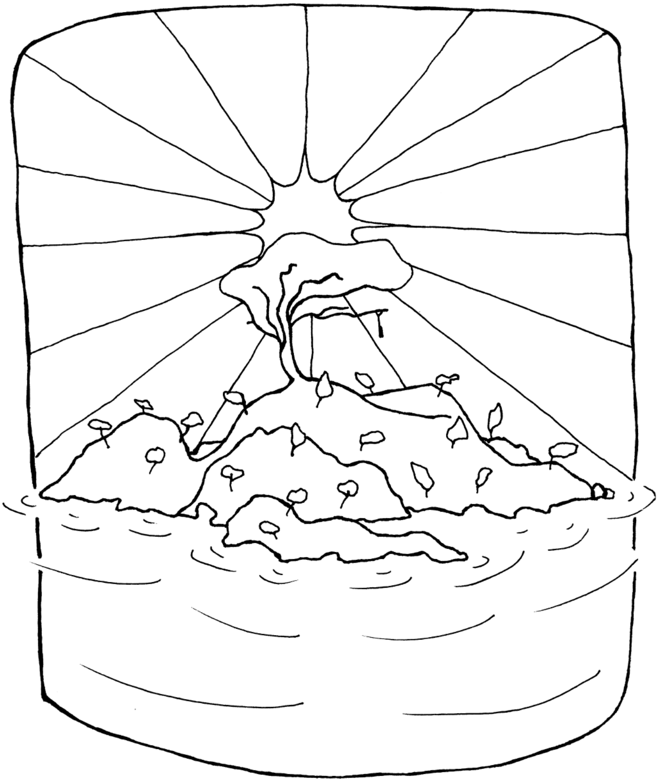

Lamat:
Aquest sempre-precipici
o el queixal de la nit.

Agafa'm aquesta estrella
i utilitza-la al teu imperi.
Sóc el marbre en forma de roca
o la clau que penja
a l'arbre més alt,
sóc tots els venirs
a aquests sempre-precipicis
que em fan el rostre
i l'espinada.

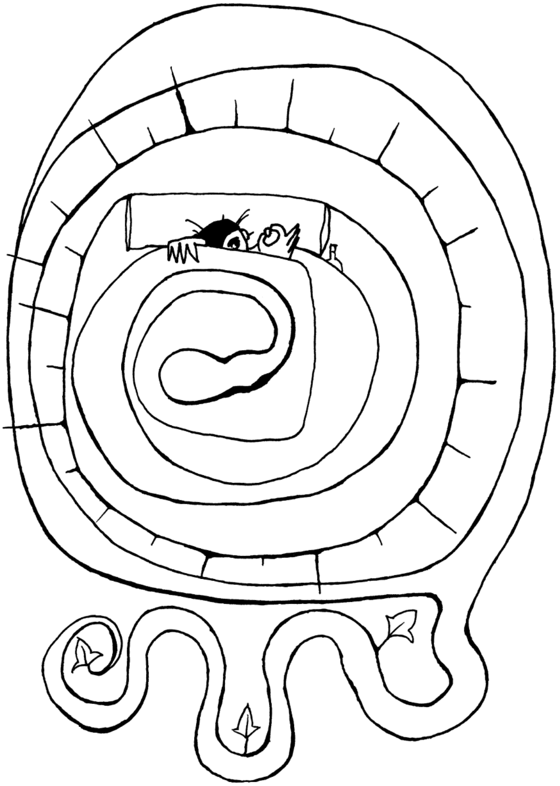

Muluc

Agrair la lluna
o deixar les mans defora el llençol.
Qui acarona les pedres
n'està alliberant tots els misteris,
en mastega l'aire inclòs
i transcendeix el vi-sang-esperma
que ens ferma l'estatura.

Retornar al primer llit
per entendre el sol-cicle-infinit
que ens fa créixer les branques.

Oc:
Els guardians de les pedres

¿Com és el pes sincer
d'una ànima sobre una altra?

Set esdeveniments he d'explotar
i sóc el record groguenc de les fulles
i sóc pensar plàcid sóc
sóc hi ha una energia
sóc el viatge permanent
(la gota mil·lenària,
l'estalactita que creix)
sóc el qualsevol lloc que sóc
i la qualsevol connexió que hi veig,
el desig de la fruita madura
o les llengües que llepen l'eternitat.

Chuen

Dançar damunt els arbres
comporta la caiguda
o l'aire.

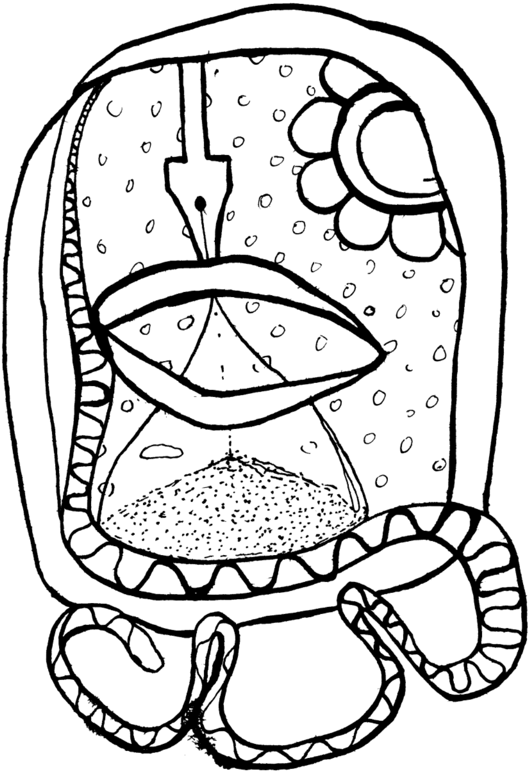

Eb

Sempre he volgut
escriure aquella besada
però només en sé l'eternitat
o pell de gallina.

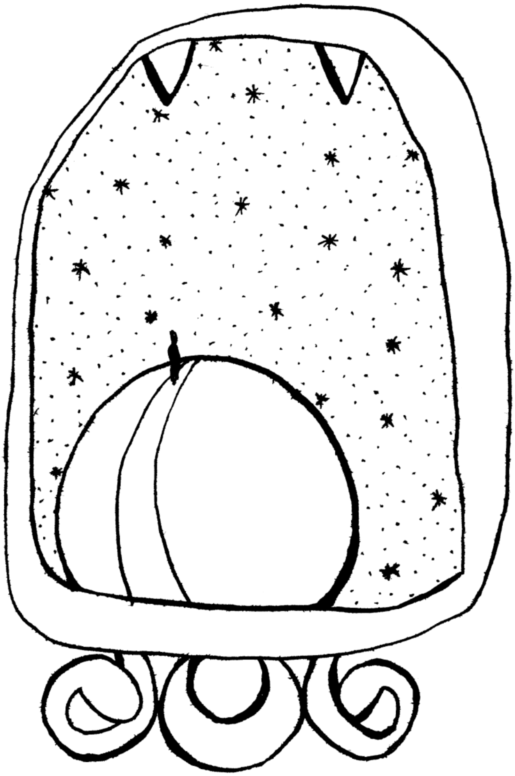

Ben

Primera lluna mexicana.
Dia de Guadalupe
i de tots els que caminen el cel.

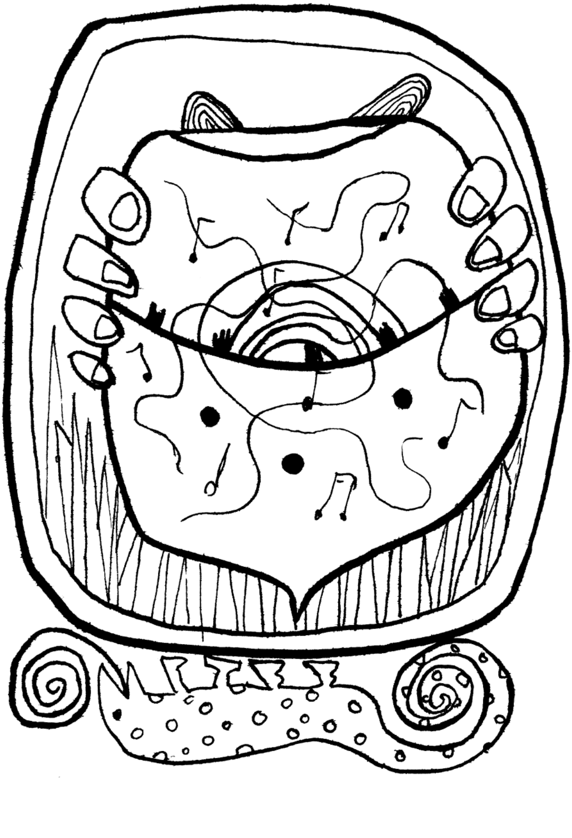

IX

Com el sol
o la música dins l'aire
que un dia tinguérem,
entenc el guardià-fill-de-la-iguana,
i acaricïi la pedra del pensament.

M'entra la llavor
i trec la llum.

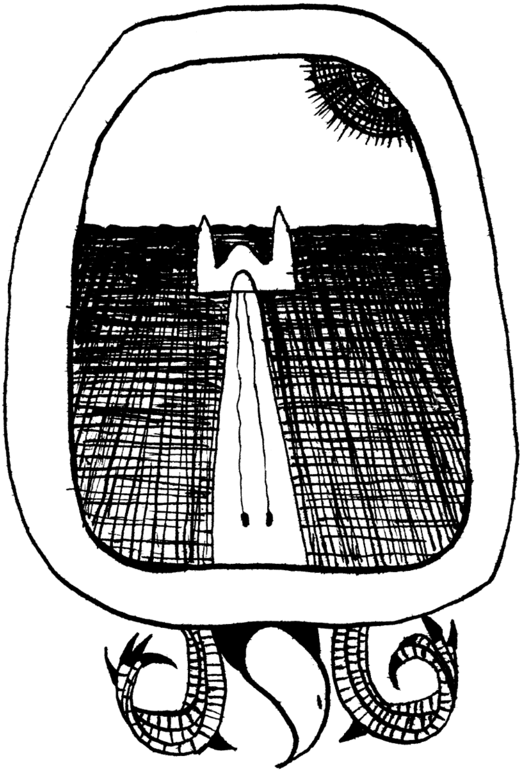

Men

Ciutat de pols i roba blanca
on els *zopilotes* us baixen el sol:

Tots tenim l’espardenya i la processó,
qui pedaleja arrossegant la penitència
no troba les Catedrals de l’aigua sagrada.

L’ofrena ha de ser íntima
i els capells de palla
o aigua.

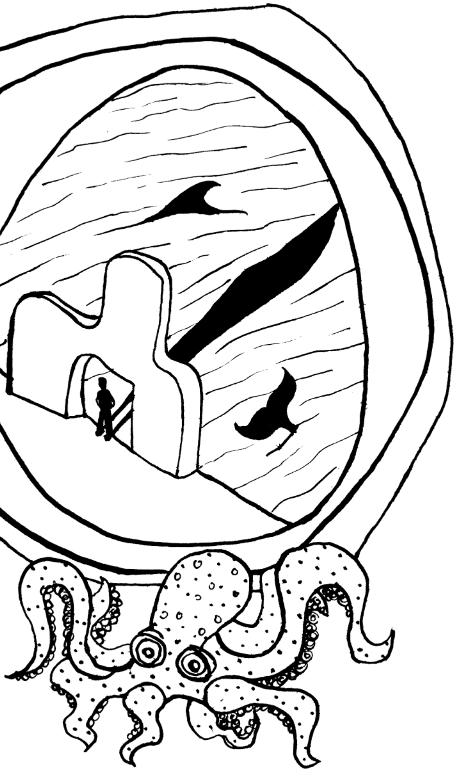

Cib

Em diuen que quan un viatja
el cos sempre arriba a lloc
abans que l'ànima.

La meva encara està
envoltada de balenes
mentre creua l'Atlàntic.

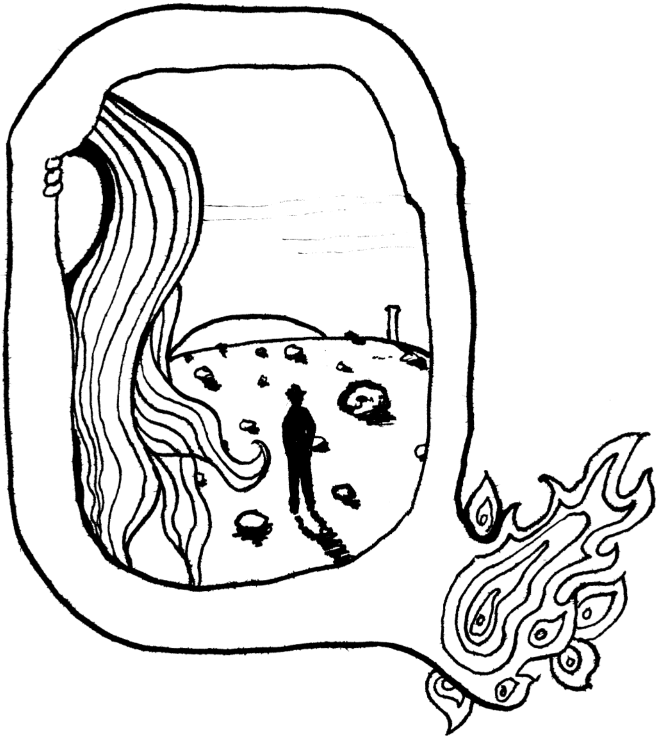

Caban

Aprendre de les runes
–els déus–pedres caigudes–
la bellesa del declivi.

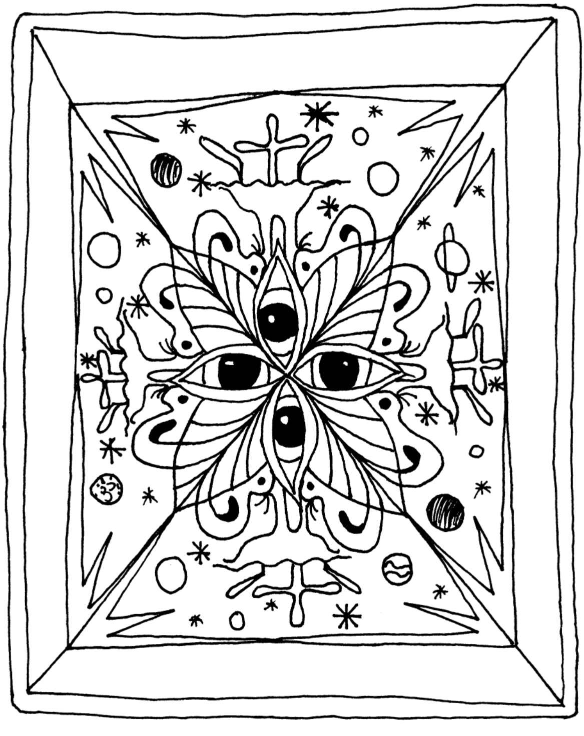

Etznab

Tot és plè de miralls.
Sóc un univers i totes les vides.

Cauac

Tormenta

(tro)

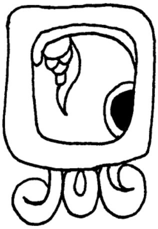

Ahau

Sol

(rei)

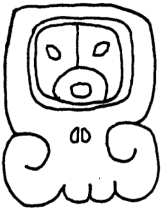

Akbal

Nit

(obscuritat)

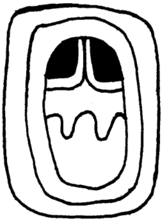

Kan

Llavor

(blat de les Índies, quelcom preciòs)

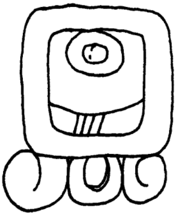

Manik

Mà

(la persona, tota la persona)

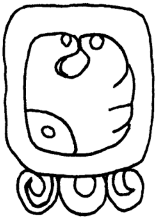

Lamat

Estrella

(Venus)

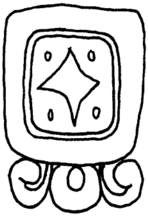

Chuen

Monea

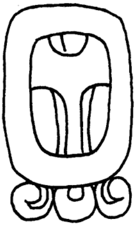

Eb

Humà

(escala, arbust)

Men

Àguila

(mestre, au)

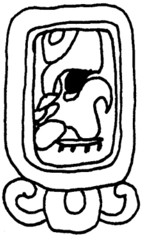

Cib

Guerrer

(espelma, cera)

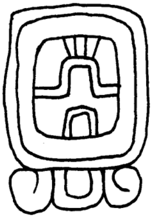

Imix

Dragó

(aigua, rèptil)

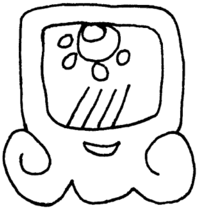

Ik

Vent

(alè, ànima)

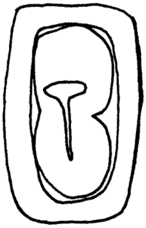

Chicchan

Serp

Cimi

Enllaçador
de móns

(mort)

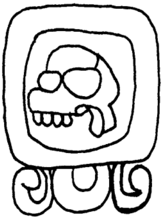

Muluc

Lluna

(pluja)

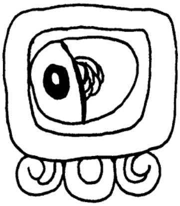

Oc

Ca

(peu, riu)

Ben

Caminant
del cel

(canya)

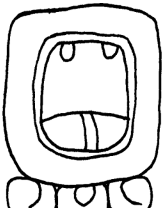

Ix

Mag

(jaguar)

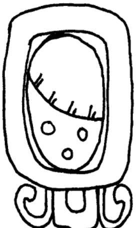

Caban

Terra

(terratrèmol)

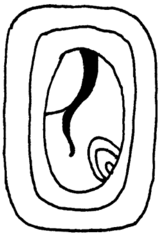

Etznab

Mirall
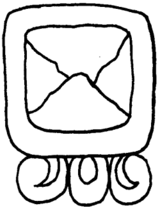
(pedra foguera)